

Etický aspekt aplikácie verného a pravdivého obrazu

Martina Podmanická¹

DOI: 10.32725/978-80-7394-939-6.06

Abstrakt: Najvyšším cieľom účtovníctva v trhovej ekonomike je poskytnúť verný a pravdivý obraz o ekonomickej realite podniku. Verný a pravdivý obraz je výsledkom správneho uplatňovania všeobecne uznávaných účtovných zásad a stanovených účtovných postupov, ktoré je neoddeliteľne spojené s aplikáciou etických princípov v činnosti účtovníkov i zostavovateľov účtovných závierok. Aplikáciou všeobecne uznávaných účtovných zásad v bilančnej politike účtovnej jednotky je možné dosiahnuť tak verný a pravdivý obraz o ekonomickej realite účtovnej jednotky ako je ich vhodnou aplikáciou možné zastierať a prikrášľovať nepriaznivú situáciu, resp. zámerne zhoršovať situáciu účtovnej jednotky.

Kľúčové slová: etika, verný a pravdivý obraz, účtovná závierka, účtovník, auditor.

1 Úvod

Zásada verného a pravdivého obrazu je považovaná za najvyššiu zásadu, sú jej podriadené všetky ostatné účtovné zásady, nadobúda tak význam nadradeného kritéria a to z toho dôvodu, že má pre rozhodovanie súčasných i potenciálnych vlastníkov, investorov, veriteľov i ostatných používateľov prvoradý význam. Zásada verného a pravdivého obrazu je rešpektovaná všetkými formami medzinárodnej harmonizácie (účtovnou smernicou EÚ, IFRS, US GAAP) i právnymi úpravami účtovníctva jednotlivých krajín. Účtovná smernica EÚ (a teda aj účtovné predpisy všetkých členských štátov EÚ), IFRS i US GAAP predstavujú taký rámec finančného výkazníctva, podľa ktorého má účtovná závierka poskytovať verný a pravdivý obraz, resp. niekedy sa používa pojem verné zobrazenie, pričom, ak je to potrebné na dosiahnutie verného a pravdivého obrazu, účtovná jednotka musí v účtovnej závierke uviesť dodatočné informácie napriek tomu, že ich príslušný rámec finančného výkazníctva nevyžaduje a musí mať možnosť nepoužiť niektoré ustanovenia daného rámca finančného výkazníctva, ak sú s požiadavkou poskytnúť verný a pravdivý obraz nezlučiteľné (Farkaš, 2020).

Význam zásady verného a pravdivého obrazu vyplýva z informačnej funkcie účtovníctva, keď účtovníctvo, no najmä jeho výsledný produkt – účtovnú závierku, chápeme ako nástroj efektívneho podávania a sprostredkovania informácií zistených o účtovnej jednotke príslušným používateľom, ktorí na základe týchto informácií vykonávajú rozhodnutia vo vzťahu k tejto účtovnej jednotke. Je preto dôležité, aby účtovná závierka poskytovala svojim používateľom užitočné, neskreslené a neutrálne informácie.

Zásada verného a pravdivého obrazu sa spravidla interpretuje tak, že účtovná závierka musí byť zostavená v súlade s platnými právnymi predpismi z oblasti účtovníctva, resp. účtovnými štandardami. Takéto poňatie zásady verného a pravdivého obrazu je spojené s predstavou univerzálneho, jednotného a informačne neutrálneho obrazu o skutočnostiach, ktoré sú predmetom zobrazenia v účtovníctve, a ktoré zároveň evokuje predstavu, že účtovníctvo musí o účtovnej jednotke poskytovať „iba jediný správny obraz“. Táto predstava je však nesprávna a zavádzajúca. Účtovníctvo totiž zachytáva javy, ktoré sa uskutočňujú vo veľmi dynamicky sa rozvíjajúcom trhovom prostredí, a preto z hľadiska informačnej funkcie účtovníctva je nutné pravdivé a verné zobrazenie skutočností posudzovať z hľadiska relevantnosti účtovných informácií k potrebám ich používateľov. Interpretácia mnohých javov je často nejednoznačná, pracuje sa s odhadovanými veličinami, všeobecne uznávané účtovné zásady pripúšťajú alternatívy vo viacerých oblastiach. Účtovná legislatíva i účtovné štandardy ponúkajú množstvo prípustných riešení, ktoré vnášajú do týchto oblastí značnú dávku subjektivismu, a to aj vtedy, keď sa účtovná závierka zostavuje v snahe poskytnúť verný obraz. V dôsledku toho môže účtovná jednotka vyčíslieť a vykázať svoj výsledok hospodárenia v rámci prípustných pravidiel v značne širokom intervale, o čom svedčia aj mnohé výskumné štúdie, pričom každá z vyčíslených hodnôt je správna, pokiaľ patrí do daného intervalu (Kovanicová, 2005).

2 Metodika

Objektom skúmania v predkladanom príspevku je zásada verného a pravdivého zobrazenia skutočností, považovaná za základnú zásadu podvojného účtovníctva, ktorou sa zabezpečuje cieľ účtovníctva v trhovej ekonomike, a to podávať

¹Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta hospodárskej informatiky, Katedra účtovníctva a audítorstva, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, martina.podmanicka@euba.sk

prostriedkami jemu vlastnými verný a pravdivý obraz o finančnej a výnosovej situácii podniku. Plnenie tohto cieľa účtovníctva predpokladá zobraziť stav a zmeny stavu základných činiteľov, pomocou ktorých posudzujeme finančnú a výnosovú situáciu podniku, pretože práve ony tvoria predmet účtovníctva (Soukupová, Šlosárová, Baštincová, 2004).

Príspevok prezentuje a analyzuje uvedenú problematiku tak, ako je riešená v platnej právnej úprave v súčasnosti, predovšetkým v súlade so zákonom č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Obchodný zákonník“) a zákonom č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o účtovníctve“). Pri písaní príspevku sme preto analyzovali najmä ustanovenia daných právnych predpisov, okrem nich nám inšpiráciou boli i knižné publikácie od Drábkovej (2017), Farkaša (2020) a Kovanicovej (2005), ako aj články publikované v odborných časopisoch, príspevky publikované v zborníkoch z vedeckých konferencií a elektronické zdroje.

Cieľom príspevku je na základe legislatívneho vymedzenia zásady verného a pravdivého obrazu ozrejmiť etický aspekt jej aplikácie a zdôrazniť jeho význam pri dosahovaní a preskúmaní verného a pravdivého obrazu o skutočnostiach, ktoré sú predmetom účtovníctva účtovnej jednotky.

Pri spracovaní príspevku sme postupovali od všeobecného vymedzenia zásady verného a pravdivého obrazu definovaného v zákone o účtovníctve až ku konkrétnym legislatívnym požiadavkám na dosiahnutie a preskúmanie verného a pravdivého obrazu, ktoré sú stanovené zvlášť pre účtovanie počas bežného roka a zvlášť pre zostavenie účtovnej závierky. Primárnou výskumnou metódou pri spracovaní príspevku bola metóda analýzy a komparácie. Prezentujeme motívy pre porušovanie verného a pravdivého obrazu, identifikujeme a porovnávame techniky porušovania verného a pravdivého obrazu z hľadiska náročnosti ich uplatnenia i vo vzťahu k miere skreslenia obrazu o skutočnostiach, ktoré sú predmetom účtovníctva. Na základe analýzy legislatívnych požiadaviek sme dedukovali mieru zodpovednosti jednotlivých subjektov zainteresovaných na dosiahnutí a preskúmaní verného a pravdivého obrazu. Výsledkom spracovania danej problematiky je jednoznačný záver, že kľúčovým faktorom pri dosahovaní a preskúmaní verného a pravdivého obrazu je uplatňovanie základných etických pravidiel na všetkých úrovniach spoluzodpovednosti za verný a pravdivý obraz.

3 Výsledky

3.1 Aplikácia zásady verného a pravdivého obrazu podľa slovenskej účtovnej legislatívy

Právne úpravy účtovníctva jednotlivých krajín i jednotlivé formy medzinárodnej harmonizácie majú svoje vlastné ustanovenia o vernom a pravdivom obraze. V Slovenskej republike účtovné jednotky zostavujú svoje individuálne účtovné závierky v súlade so zákonom o účtovníctve a príslušným opatrením pre zostavenie účtovnej závierky určeným pre konkrétnu veľkostnú skupinu a počnúc rokom 2006 vybrané účtovné jednotky zostavujú svoje individuálne účtovné závierky podľa IFRS v znení prijatom EÚ. Od roku 2005 sa konsolidované účtovné závierky všetkých účtovných jednotiek zostavujú podľa IFRS v znení prijatom EÚ s výnimkou konsolidovaných účtovných závierok účtovných jednotiek verejnej správy.

Podľa zákona o účtovníctve je účtovná jednotka povinná účtovať tak, aby účtovná závierka poskytovala verný a pravdivý obraz o skutočnostiach, ktoré sú predmetom účtovníctva, a o finančnej situácii účtovnej jednotky. Podľa zákona o účtovníctve je zobrazenie v účtovnej závierke verné, ak obsah položiek účtovnej závierky zodpovedá skutočnosti a je v súlade s ustanovenými účtovnými zásadami a účtovnými metódami. A zobrazenie v účtovnej závierke je pravdivé, ak sú pri ňom použité účtovné zásady a účtovné metódy, ktoré vedú k dosiahnutiu verného zobrazenia skutočností v účtovnej závierke. Z dikcie zákona je zjavné, že nástrojom na aplikáciu tejto základnej všeobecne uznávanej účtovnej zásady sú práve v platnej právnej účtovnej legislatíve ustanovené účtovné zásady a účtovné metódy. Ak teda účtovná jednotka dodrží účtovné zásady a účtovné metódy, ktoré ustanovila právna úprava, obraz poskytnutý účtovníctvom je verný. Ak ich nedodrží, v zmysle zákona o účtovníctve, hrozí účtovnej jednotke pokuta. Na tomto mieste je potrebné uviesť, že napr. ustanovenia o vernom a pravdivom obraze sa nevzťahujú na účtovné jednotky, ktoré zostavujú svoju individuálnu či konsolidovanú účtovnú závierku podľa IFRS v znení prijatom EÚ, pretože IFRS v znení prijatom EÚ majú svoje vlastné ustanovenia o pravdivom a vernom obraze. Dáva to zmysel, pretože IFRS v znení prijatom EÚ nie sú o vedení účtovníctva, ale o účtovnej závierke (Farkaš, 2020).

Zákon o účtovníctve zásadu verného a pravdivého obrazu vzťahuje tak na účtovnú závierku, ako aj na účtovníctvo. Požiadavky na vedenie účtovníctva sú formulované ako povinnosť viesť účtovníctvo správne, úplne, preukázateľne, zrozumiteľne a spôsobom zaručujúcim trvalosť účtovných záznamov. Tieto požiadavky súvisia s takými metodickými prostriedkami účtovníctva ako sú dokladovosť, účet a účtovný zápis, inventarizácia, účtovná závierka a archivácia účtovnej dokumentácie. Na dosiahnutie správneho aplikovania metodických prostriedkov je ich používanie rozpracované v právnej úprave účtovníctva. Na druhej strane tieto požiadavky nijako nesúvisia s vecným obsahom účtovných informácií. Na konkrétnu, vecnú oblasť postupov účtovania a zostavovania účtovnej závierky sa zameriavajú všeobecne

uznávané účtovné zásady. Tie určujú pravidlá pre identifikáciu, oceňovanie a vykazovanie základných zložiek účtovnej závierky.

Pre dosiahnutie verného a pravdivého obrazu je dôležité i jeho preskúmanie, a to zvlášť pred zostavením účtovnej závierky a zvlášť po zostavení účtovnej závierky. Zásadný význam pre preskúmanie verného a pravdivého obrazu pred samotným zostavením a zverejnením účtovnej závierky, má nepochybne prepracovaný vlastný vnútorný kontrolný systém účtovníctva účtovnej jednotky. Kontrolnú činnosť v tejto fáze preskúmania verného a pravdivého obrazu vykonávajú samotní zamestnanci účtovnej jednotky vrátane interných audítorov či členovia dozornej rady, ktorým táto povinnosť prislúcha v zmysle Obchodného zákonníka. V prípade preskúmania verného a pravdivého obrazu po zostavení účtovnej závierky, sa predmetom preskúmania stáva primárne účtovná závierka, to však neznamená, že podkladom na vyhodnotenie toho, či účtovná závierka skutočne poskytuje verný a pravdivý obraz, nebudú aj jednotlivé účtovné záznamy relevantné k skúmanej oblasti. Kontrolnými orgánmi v tejto fáze preskúmania verného a pravdivého obrazu môžu byť najmä externí audítori, daňový úrad a rovnako dozorná rada, ktorá v zmysle Obchodného zákonníka preskúmava účtovnú závierku spolu s návrhom na rozdelenie zisku alebo úhrady straty. Overenie existencie a funkcionality vnútorného kontrolného systému je jedným zo základných východísk pre výkon vnútorného i štatutárneho auditu. V účtovných jednotkách, ktoré majú povinnosť mať účtovnú závierku overenú audítorom, je prítomnosť vnútorného kontrolného systému preto nevyhnutnosťou. Výrazne nepriaznivejšia situácia vo vzťahu k existencii funkčného vypracovaného vnútorného kontrolného systému je v tých účtovných jednotkách, ktoré nemajú povinnosť overovania účtovnej závierky audítorom. Účtovníctvo disponuje množstvom jemu vlastných kontrolných prvkov či nástrojov, ktoré umožňujú tak preventívnu, ako aj následnú ekonomickú kontrolu rôznych hospodárskych javov, pričom významný vplyv na kontrolu má existencia výpočtovej techniky a výber účtovného softvéru. V tomto ohľade je pre účtovníctvo typická kontrola formálnej a vecnej správnosti účtovníctva, napr. kontrola formálnej a vecnej správnosti účtovných dokladov, preskúmanie prípustnosti účtovných prípadov obsiahnutých v účtovných dokladoch, zaúčtovanie všetkých účtovných prípadov, vykonanie inventarizácie, kontrola súladu analytickej a syntetickej evidencie, pričom predmet kontroly vecnej správnosti účtovníctva je natoľko široký, že vymedziť ho vyčerpávajúco nie je možné. Účtovníctvo plní svoju úlohu i pri kontrole zásobovacích, výrobných i odbytových procesov účtovnej jednotky, nakoľko poskytuje informácie pre také účely, akými sú napr. kontrola hospodárnosti a efektívnosti, kontrola dodržiavania finančnej disciplíny (tvorba a rozdelenie zisku, limit cestovných výdavkov, výdavky na reprezentáciu atď.), či kontrola nakladania s majetkom.

Významný vplyv na preukázateľnosť účtovníctva a prenesene i na dosiahnutie verného a pravdivého obrazu má tiež úroveň automatizácie a digitalizácie účtovníctva účtovnej jednotky. Platí, že väčšie účtovné jednotky využívajú automatizáciu v komplexnom rozsahu, zatiaľ čo menšie účtovné jednotky využívajú iba istú mieru automatizácie (napr. automatizované skladové hospodárstvo, automatizované mzdy a účtovníctvo, automatizovanú fakturáciu a účtovníctvo, elektronickú fakturáciu a podpis, elektronickú komunikáciu s finančnou správou), nakoľko pri rozhodovaní o tom, ktoré procesy automatizovať, berú do úvahy pomer medzi nákladmi na automatizáciu a benefitmi, ktoré automatizácia ich spoločnosti prináša. Podľa Blahušiakovej (2022) využívanie technológií v podnikových procesoch vedie k menšej chybovosti, vyššej efektívnosti, úspore nákladov, k zrýchleniu pravidelne sa opakujúcich činností, k znižovaniu pracovnej záťaže zamestnancov, zvyšovaniu produktivity, konkurencieschopnosti účtovných jednotiek a pod.. Na druhej strane si automatizácia podnikových procesov vyžaduje vynaloženie dodatočných nákladov súvisiacich s obstaraním potrebných technológií, licencií, autorizovaných prístupov, ako aj poplatkov súvisiacich so správou firemných dát tretími stranami. V tejto súvislosti do popredia vystupujú i problémy súvisiace s výpadkami energie, či internetu, ktorých dôsledkom je nedostupnosť firemných dát. Aktuálne zákon o účtovníctve od 1. 1. 2022 ponúka úplne nové možnosti ako pracovať s účtovníctvom vo vzťahu k vnútorným procesom v účtovnej jednotke, ale aj vo vzťahu k finančnej správe i daňovým úradom. Účtovníctvo môže byť totiž bezpapierové. Fyzické dokumenty sa od nového roka nemusia archivovať, účtovným jednotkám odpadá starosť, aby sa nezničili, nepoškodili či nestratili. Digitalizáciou účtovníctva sa odstráni aj častý problém s dohľadávaním dokumentov. Výhodou elektronizácie je aj efektívna kontrola duplicit. Vďaka kontrole sa nemôže stať, že danú faktúru zaplatí účtovná jednotka viackrát. Všetky dokumenty sú nahrané v centrálnom systéme, kde schvaľovanie prebehne automatizovane na základe pravidiel, napr. podľa sumy uvedenej na faktúre alebo podnikovej hierarchie. Je dôležité zabezpečiť, aby k účtovným záznamom nemal prístup ktokoľvek v účtovnej jednotke. Nastavením práv je potrebné zabezpečiť, že účtovné záznamy uvidia len povolané osoby. Vo vzťahu k vernému a pravdivému obrazu je kľúčové dosiahnuť zaznamenanie všetkých akcií, ktoré sa na danom účtovnom zázname udiali, od vloženia, otvorenia, schvaľovania až po archiváciu. Od okamihu vyhotovenia účtovného záznamu, v priebehu jeho možnej transformácie, prijatia, odoslania, sprístupnenia až do konca lehoty ustanovenej na uchovávanie účtovného záznamu je účtovná jednotka povinná zabezpečiť také požiadavky na účtovný záznam ako vierohodnosť jeho pôvodu, neporušenosť obsahu a čitateľnosť účtovného záznamu. V kontexte s digitalizáciou účtovníctva je často diskutovanou aj otázka bezpečnosti účtovných dokumentov, preto prioritou výrobcov softvérov je, aby dáta účtovných jednotiek boli v maximálnom bezpečí, strata účtovných dokumentov nehrozí, nakoľko sú digitálne spracované. Dnešné systémy,

pomocou ktorých funguje spracovanie údajov z citlivých dokumentov sú vďaka pokročilému šifrovaniu zabezpečené tak, že únik údajov je prakticky nemožný. Garantovaná je aj dostupnosť údajov, k účtovným záznamom sa je možné dostať kedykoľvek a kdekoľvek. Napriek vyššie uvedenému je v súvislosti s automatizáciou a digitalizáciou potrebné brať do úvahy aj hrozby, ktorým môžu byť dáta zdieľané na externých cloudových úložiskách vystavené. Rôzne kybernetické útoky, ale i obyčajné výpadky elektriny, či internetu môžu spôsobiť, že dáta budú nedostupné, účtovné jednotky nebudú môcť v termínoch plniť svoje povinnosti.

Okrem účtovnej závierky je významným článkom v systéme zabezpečenia verného a pravdivého obrazu o finančnej situácii a výkonnosti účtovnej jednotky, ako aj sprostredkovania tohto obrazu používateľom výročná správa. Výročná správa vytvára priestor pre poskytnutie dodatočných zverejňovaných informácií a v zmysle zákona o účtovníctve obsahuje napr. informácie o vývoji účtovnej jednotky, o stave, v ktorom sa nachádza, o významných rizikách a neistotách, ktorým účtovná jednotka čelí, a ktorých znalosť je – spolu so znalosťou o prístupe k riadeniu účtovnej jednotky – pre používateľa účtovných informácií podmienkou správneho úsudku o očakávanej finančnej situácii a výkonnosti účtovnej jednotky, ďalej obsahuje dôležité finančné a nefinančné ukazovatele nevyhnutné na pochopenie minulého a očakávaného vývoja účtovnej jednotky. Závažnosť tohto dokumentu je taxatívne zdôraznená i v zákone o účtovníctve, podľa ktorého sa zásada verného a pravdivého obrazu vzťahuje aj na výročnú správu. Súlad výročnej správy s účtovnou závierkou musí byť overený audítorom.

3.2 Príčiny porušovania verného a pravdivého obrazu

Význam etického aspektu pri dosahovaní a preskúvaní verného a pravdivého obrazu o skutočnostiach, ktoré sú predmetom účtovníctva zdôrazňuje najmä skutočnosť, že s ohľadom na historické súvislosti považujú používatelia finančných údajov účtovnú závierku za dôveryhodný a prakticky jediný spoľahlivý verejný dostupný zdroj informácií o stave podniku, na základe ktorého prijímajú svoje rozhodnutia o nákupe či predaji cenných papierov, poskytovaní úverov alebo o obchodnej spolupráci. Bez analýzy výstupov z účtovníctva sa neuskutočnia žiadne významné ekonomické rozhodnutia a transakcie. Je prirodzené, že informácie, ktoré majú byť podkladom pre rozhodovanie, majú spĺňať požiadavky kvality ako užitočnosť, významnosť, zrozumiteľnosť, porovnateľnosť, spoľahlivosť, úplnosť, včasnosť. Napriek tomu, že tieto kvalitatívne charakteristiky informácií obsiahnutých v účtovných závierkach nikto nespochybňuje, predsa sa v praxi stretávame s prípadmi, že nie každá informácia, ktorú účtovníctvo pre potreby rozhodovania poskytne, aj uvedené požiadavky spĺňa. Kvalita účtovných informácií nie je potrebou iba danej účtovnej jednotky, ale všetkých zainteresovaných subjektov. Kvalita účtovných informácií napriek jednoznačnosti požiadaviek, všeobecnej akceptácii i teoretickej rozpracovanosti nie je samozrejmosťou.

Pre účelové skresľovanie informácií obsiahnutých v účtovnej závierke sa v odbornej literatúre i praxi zaužíval pojem kreatívne účtovníctvo. Rozdiel medzi kreatívnym účtovníctvom a účtovníctvom ako kreatívnou a tvorivou činnosťou vidíme predovšetkým v tom, že kreatívne účtovníctvo hľadá spôsoby a metódy ako realitu podnikateľskej činnosti podniku transformovať do želanej podoby, na rozdiel od situácie, keď účtovníci musia byť kreatívni, aby zobrazili verný a pravdivý obraz o skutočnostiach, ktoré sú predmetom účtovníctva v situácii, keď právne predpisy umožňujú voliť riešenie z viacerých alternatív alebo keď daný problém vôbec nedefinujú, alebo ho síce definujú, ale ho neriešia, alebo pre daný problém nie je žiadna právna regulácia. Kreatívne účtovníctvo má rôzne formy i výstupy, existuje preň celý rad motívov.

V tejto súvislosti sa vynárajú otázky, čo sú hlavné príčiny toho, že všeobecne akceptovaná zásada verného a pravdivého obrazu je tak často porušovaná a kto môže mať najväčší záujem na korigovaní reality do želaného stavu? Štatistiky uvádzajú, že až polovica páchatel'ov hospodárskej kriminality sú interní zamestnanci, predovšetkým zamestnanci na stredných a vyšších pozíciách (PWC, 2016). Podľa globálneho prieskumu hospodárskej kriminality za rok 2016 realizovaného spoločnosťou PWC sa na Slovensku za posledných 24 mesiacov viac ako tretina (34 %) respondentov stretla s jedným alebo viacerými prípadmi hospodárskej kriminality. Výskyt hospodárskej kriminality je porovnateľný s priemerom za strednú a východnú Európu (33 %) a s celosvetovým priemerom (36 %). Už tradične najčastejším typom hospodárskej kriminality na Slovensku je sprenevera majetku (67 %). Nakoľko sprenevera majetku je jednoduchšie odhaliť v porovnaní s ostatnými druhmi hospodárskej kriminality, častý výskyt sprenevery v prieskume nie je prekvapením. Po sprenevere majetku nasleduje úplatkárstvo a korupcia (23 %), podvody v nákupnom procese (20 %), počítačová kriminalita (13 %), zneužitie dôverných informácií (10 %) a úverové podvody (10 %). Pri väčšine typov hospodárskej kriminality zaznamenávame pokles v porovnaní s výsledkami predchádzajúceho prieskumu. Jedinou výnimkou sú kybernetická kriminalita (13 %) a účtovné podvody (8 %). Uvedený prieskum bližšie nešpecifikuje, v ktorých oblastiach účtovníctva dochádza k zneužívaniu postavenia interných zamestnancov. Mnohé vyšetrované podvody sa vyskytli vo veľkých nadnárodných alebo domácich spoločnostiach, ale významná časť podvodov bola spáchaná aj v malých spoločnostiach. Veľké spoločnosti vo väčšej miere priťahujú páchatel'ov podvodov predovšetkým vzhľadom na ich veľkosť. Práve veľkosť spoločnosti im umožňuje lepšie sa vyrovnáť so stratami, ktoré spôsobilo

podvodné konanie. Pre malé spoločnosti skutočnosť podvodu často predstavuje ohrozenie ich existencie. Nie je prekvapením, že k vzniku vyšetrovaných podvodov najväčšou mierou prispieva slabý vnútorný kontrolný systém. Súvisí to s tým, že do podvodov sú často zapojení interní zamestnanci na stredných a vyšších pozíciách, ktorí sú v konečnom dôsledku zodpovední za kontrolné prostredie v danej spoločnosti, a preto dôverne vedia ako vnútorný kontrolný systém pracuje a ako ho oklamať. V každom prípade platí, že na vypracovaní a preverovaní funkčnosti a úrovne vnútorného kontrolného systému musí mať záujem predovšetkým samotné vedenie účtovnej jednotky.

K motívom porušovania zásady verného a pravdivého obrazu patria najmä (Kovanicová, 2005; Tumpach 2008): záujem vedenia spoločnosti vďaka prezentovaniu splnenia svojich úloh preukázať svoju kompetentnosť a upevniť tak svoje postavenie v podniku; zvýšiť/znížiť vykazovaný zisk alebo zvýšiť/znížiť vykazovanú stratu; zmena trhovej ceny akcií, ktoré sa nachádzajú vo vlastníctve zamestnancov a vlastníkov; splniť neprimerane pozitívne očakávania účastníkov finančných trhov a upevniť tak postavenie spoločnosti; prílišná zainteresovanosť manažérov na výsledkoch podniku; zníženie daňového zaťaženia podnikov v krajinách, kde je účtovníctvo podkladom pre výpočet daní; zlepšenie a zlacnenie prístupu podniku k externým zdrojom financovania; nutnosť eliminovať neistotu a riziká, ktoré so sebou prináša podnikanie; situácie, keď je potrebné stanoviť hodnotu podniku; absencia rešpektu k základným etickým zásadám. Iná motivácia je v krajinách, kde sú funkčné finančné trhy a iná motivácia je v krajinách, kde sú finančné trhy nerozvinuté a účtovníctvo tvorí predovšetkým základ pre výpočet daní. S tým súvisí i systém financovania podnikania. V krajinách s funkčným finančným trhom investori investujú svoje peniaze do podniku nielen z dôvodu výplaty dividend, ale aj z dôvodu možnosti neskôr predat' svoje akcie výhodnejšie. V krajinách, kde si podniky obstarávajú peniaze predovšetkým u bánk sa dôraz kladie najmä na prezentáciu zadlženosti podniku a schopnosti podniku splácať svoje záväzky, veriteľov zaujíma predovšetkým miera ich veriteľského rizika.

3.3 Techniky porušovania verného a pravdivého obrazu

Docieľať skreslený, t. j. lepši prípadne horši obraz o finančnej situácii, výkonnosti či peňažných tokoch daného podniku namiesto verného a pravdivého obrazu je možné tak technikami účelovej manipulácie s údajmi, ktoré sú viac menej zreteľné, tzv. window dressing, ako aj technikami, ktoré vyžadujú vysokú odbornú kvalifikáciu a sú dokonca ťažko detekované i samotnými audítormi, napr. mimobilančné financovanie (Kovanicová, 2005).

Techniky window dressing predstavujú uskutočňovanie takých operácií, pri ktorých účtovné výkazy podávajú zavádzajúci alebo nereprezentujúci obraz o finančnej situácii a výkonnosti podniku (Drábková, 2017). Medzi hlavné techniky window dressing patria najmä: zámerné chybné vykazovanie krátkodobého majetku a záväzkov medzi dlhodobým majetkom a záväzkami a naopak; vykazovanie majetku, ktorý nevyhovuje definícii majetku a nevykázanie majetku, ktorý definícii majetku vyhovuje; predaj a spätný nákup aktív; zámerné nedodržanie zásady opatrnosti v účtovníctve; úmyselne skreslené odhady; úmyselné skresľovanie ocenenia majetku pri jeho obstaraní, vykazovaní, ako i zneužívanie možnosti preceňovania majetku; skreslené vykazovanie výnosov; fiktívne dodávky tovaru; vystavenie falošných faktúr; nedodržiavanie časového rozlišovania nákladov či výnosov; zámerné využívanie nejednotného prístupu k riešeniu niektorých problémov, ktoré sa v súčasnosti v teórii i praxi vyskytujú. Techniky window dressing tiež slúžia pre manipuláciu so základom dane z príjmov spoločnosti.

Mimobilančné financovanie predstavuje také praktiky a metódy, ktorých výsledkom sú aktíva a záväzky, ktoré by sa za štandardných okolností vykazovali v súvahe, avšak ony sa vykazujú v súvahách iných subjektov alebo techniky ako nájsť taký spôsob financovania, ktorý sa neprejaví v súvahe ako záväzok napriek tomu, že účtovná jednotka získa peňažné prostriedky z cudzích zdrojov. Pomocou mimobilančného financovania sa účtovné jednotky snažia dosiahnuť nízku mieru zadlženosti a podiel záväzkov k vlastnému imaniu. Medzi techniky mimobilančného financovania patria napr. zámerné zamieňanie finančného lízingu za lízing operatívny či klasifikácia pôžičiek ako vlastného imania (Drábková, 2017).

Zaujímavú alternatívu ku klasifikácii metód kreatívneho účtovníctva ponúka Drábková (2011), ktorá rozdeľuje techniky skresľovania podľa stupňa manipulácie. Celkovo rozdelila v českom prostredí túto manipuláciu do troch stupňov. Prvý stupeň predstavuje pozitívnu a v podstate neškodnú formu manipulácie s účtovnými výkazmi. Táto manipulácia je v legálnom rámci príslušných právnych predpisov. Predstavuje také metódy oceňovania aktív, tvorby rezerv, opravných položiek a také načasovanie podnikových operácií, ktoré je na jednej strane v súlade s účtovnými predpismi a na strane druhej prezentuje účtovnú závierku v podobe, akú očakávajú jej zostavovatelia v súlade s ich záujmami. Podstatné je, že týmito technikami nie je významne narušený verný a pravdivý obraz o podniku zachytený v účtovníctve. Druhý stupeň už predstavuje použitie takých metód, ktoré sú schopné významne narušiť verný a pravdivý obraz. Účtovná jednotka v takýchto prípadoch uvádza nepravdivé alebo výrazne skreslené údaje. Takýto stupeň úprav informácií prezentovaných v účtovnej závierke je na hranici kreatívneho a podvodného účtovníctva. Tretí stupeň úprav informácií už predstavuje kreatívne účtovníctvo v podobe podvodného účtovníctva. Účtovná jednotka vo svojom účtovníctve zámerne vynecháva isté údaje, neuvádza pravdivé údaje alebo uvádza výrazne skreslené údaje, alebo

vykazuje údaje týkajúce sa skutočností, ktoré nenastali. Nazdávame sa, že uvedené rozdelenie techník skresľovania podľa stupňa manipulácie je vzhľadom na príbuznosť ekonomického i právneho prostredia oboch krajín aplikovateľné i v podmienkach Slovenskej republiky.

Techniky skresľovania účtovných informácií teda môžu byť tak v legálnom rámci národnej účtovnej legislatívy, ako aj mimo legálneho rámca účtovnej legislatívy, kedy účtovná jednotka postupuje priamo v rozpore s aktuálnymi účtovnými predpismi, t. j. ich využívanie je sankcionované zákonom o účtovníctve alebo trestným zákonníkom. Väčšina uvedených techník balansuje na hranici medzi kreatívnym účtovníctvom a podvodným účtovníctvom. Pri posudzovaní techník skresľovania verného a pravdivého obrazu je dôležité rozlišovať medzi úmyselným a neúmyselným skresľovaním účtovných informácií. Okrem úmyselného konania s cieľom skresliť verný a pravdivý obraz, pri ktorom kreativita jednoznačne prekračuje základné etické princípy, sa môžeme v praxi stretnúť s výkazmi, ktoré takisto nemajú dostatočnú vypovedaciu schopnosť, ktorá je však spôsobená nedbanlivosťou práce účtovníkov, ktorí vedú účtovníctvo.

3. 4 Zodpovednosť za verný a pravdivý obraz

Podľa zákona o účtovníctve je za vedenie účtovníctva, zostavenie a predloženie účtovnej závierky a za preukázateľnosť účtovníctva zodpovedná účtovná jednotka. Obchodný zákonník bližšie špecifikuje, že v spoločnosti s ručením obmedzeným sú riadne vedenie účtovníctva povinní zabezpečiť konatelia a v akciovej spoločnosti zabezpečuje riadne vedenie účtovníctva predstavenstvo. Za účtovníctvo účtovnej jednotky je teda zodpovedný štatutárny orgán, jeho konkrétny člen, teda manažment podniku, ktorý svoju osobnú zodpovednosť za správnosť údajov obsiahnutých v účtovnej závierke potvrdzuje podpisom na účtovnej závierke. Konečnú zodpovednosť za to, či účtovná závierka poskytuje verný a pravdivý obraz o skutočnostiach, ktoré sú predmetom účtovníctva, a o finančnej situácii účtovnej jednotky však majú majitelia účtovnej jednotky, pretože schvaľovanie účtovnej závierky patrí do pôsobnosti valného zhromaždenia. Štatutárny orgán predkladá valnému zhromaždeniu dozornou radou preskúmanú účtovnú závierku ako i návrh na rozdelenie zisku alebo úhradu straty. Obchodný zákonník predpokladá, že štatutárny orgán vykonáva svoju funkciu s odbornou starostlivosťou. Ekonomické a právne znalosti patria preto medzi nutné predpoklady členov štatutárnych orgánov. Jedným z orgánov, ktorý nesie spoluzodpovednosť za vernosť a pravdivosť informácií obsiahnutých v účtovnej závierke a zohráva kľúčovú úlohu pri vytváraní dôveryhodného výkazníctva účtovnej jednotky, je výbor pre audit. Výbor pre audit plní predovšetkým poradnú funkciu pre štatutárny orgán, sleduje zostavenie účtovnej závierky, usmerňuje prácu interného auditu, sleduje efektivitu vnútornej kontroly a systémy riadenia rizík v účtovnej jednotke, koordinuje spoluprácu medzi externým a interným audítorom, v prípade zmeny externého audítora pomáha s jeho výberom. Je jedným z orgánov takej účtovnej jednotky, ktorá spĺňa definíciu subjektu verejného záujmu.

Samotnú realizáciu činností spojených s vedením účtovníctva a zostavením účtovnej závierky môžu vykonávať interní zamestnanci alebo môže účtovná jednotka poveriť vedením účtovníctva inú právnickú alebo fyzickú osobu, čím sa však nezbavuje zodpovednosti za vedenie účtovníctva. Vzhľadom na komplexnosť činností spojených s dosiahnutím a preskúmaním verného a pravdivého obrazu zodpovednosť za verný a pravdivý obraz nemôžeme morálne zúžiť len na právne vymedzenú zodpovednosť za vedenie účtovníctva. Dosiahnutie a preskúmanie verného a pravdivého obrazu je výsledkom funkčnej a dlhodobej spolupráce manažérov, vlastníkov, členov dozorných orgánov, kontrolórov, interných audítorov, externých audítorov, súdnych znalcov, odborníkov na oceňovanie, sudcov pri súdnych sporoch súvisiacich s hospodárskou kriminalitou, no najmä samotných účtovníkov, ktorí obraz o účtovnej jednotke počas celého účtovného obdobia vytvárajú. Úskalie jeho dosiahnutia i preskúmania spočíva najmä v uprednostňovaní svojich osobných záujmov nad záujmom verejným. Verný a pravdivý obraz je možné dosiahnuť a preskúmať len pomocou kvalifikovaných a nezávislých odborníkov.

V tejto súvislosti sa ako kľúčová pre dosiahnutie verného a pravdivého obrazu javí úloha etiky, postoja účtovníka, jeho úmysel i úroveň jeho morálneho vedomia. Podľa Hvoždarovej (2007) postoj účtovníka ako kľúčového subjektu, ktorý je závislý od vlastníka a od manažmentu, môže byť v zásade trojakého typu:

- účtovník je plne stotožnený s uplatňovaním všeobecne uznávaných účtovných zásad a každý svoj krok hodnotí, či je v súlade najmä so zásadou verného a pravdivého obrazu o skutočnosti a tento jeho postoj je v súlade s postojom vlastníka a manažmentu;
- účtovník je ochotný využiť legálne možnosti, ktorými v rámci platnej legislatívy dôjde k čiastočnému porušeniu zásady verného a pravdivého obrazu, napr. voľbou spôsobu oceňovania, odpisovej metódy, pri odhadoch najrôznejšieho typu;
- účtovník je ochotný na príkaz manažmentu vytvoriť účtovnú závierku, ktorá bude minimalizovať daňovú povinnosť alebo vylepši, alebo naopak zhorši obraz o účtovnej jednotke, čím úmyselne a vedome poruší zásadu verného a pravdivého obrazu.

Podľa nášho názoru uvedenú typológiu účtovníka môžeme rozšíriť i na fyzické či právnické osoby, ktoré účtovníctvo zabezpečujú dodávateľským spôsobom. Hvozďarová (2007) ďalej uvádza, že najväčšiu skupinu tvoria účtovníci druhého typu, ktorí vďaka dôkladnej znalosti právnych predpisov dokážu optimalizovať niektoré ukazovatele v súlade so záujmami vlastníka i manažmentu, a preto sú aj vlastníkmi a manažermi cenení najviac. Z hľadiska etického kódexu IFAC ich prístup spravidla nie je ani porušením etických princípov, ako sú bezúhonnosť, objektívnosť, odborná spôsobilosť a náležitá starostlivosť, dôvernosť informácií a profesionálne správanie sa. Miera, do akej je pri tomto prístupe porušený verný a pravdivý obraz, je daná úrovňou legislatívy, ktorá umožňuje korekciu vernosti a pravdivosti a tiež schopnosťou účtovníka aplikovať túto legislatívu v prospech záujmov vlastníkov a manažmentu danej účtovnej jednotky.

Súčasný trend účtovníctva vyžaduje vysoké nároky na schopnosti účtovných profesionálov. Profesionálny účtovník sa v krajinách s vyspelou trhovou ekonomikou chápe ako podnikový ekonóm, ktorý má dostatočné vedomosti nielen v účtovníctve, ale aj v ďalších súvisiacich disciplínach. Najdôležitejšou požiadavkou na profesiu účtovníka je popri vysokej ekonomickej odbornosti, tiež dôsledne dodržiavaná etika, pretože porušenie etických noriem môže mať vážny vplyv na transparentnosť, ako aj na celkovú dôveryhodnosť ekonomického prostredia. To platí pri ochrane záujmov a majetku jednotlivých ekonomických subjektov, ako aj investorov na finančnom trhu.

Profesia účtovníka je v Slovenskej republike historicky veľmi silne poznamenaná plánovaným systémom riadenia ekonomiky, kde sa účtovníctvo vnímalo ako nevýznamný nástroj evidencie majetku v socialistickom vlastníctve, čo sa prenieslo aj do požiadaviek na kvalifikáciu účtovníkov. V rozpore s vysokými nárokmi na kvalitu profesie účtovníka vyznievajú v podstate podceňované legislatívne požiadavky na osoby, ktoré majú záujem poskytovať účtovnícke služby, keď činnosť účtovných poradcov a vedenie účtovníctva patrí aj v súčasnosti do voľných živností, pri ktorých sa preukazovanie odbornej ani inej spôsobilosti nevyžaduje. Riziko odbornej nespôsobilosti a nenáležitej starostlivosti hrozí najmä vtedy, keď účtovná jednotka realizuje povinnosť viesť účtovníctvo dodávateľským spôsobom.

Čiastočne kompenzačne voči nedostatočným legislatívnym požiadavkám na profesiu účtovníka bol v roku 2000 v Slovenskej republike mimo legislatívneho rámca z iniciatívy vtedajšieho Slovenského zväzu účtovníkov a v spolupráci s britskou ACCA implementovaný systém certifikácie účtovníkov, ktorý spĺňa dôležité parametre kvalifikačných požiadaviek na výkon profesie účtovník (Škultéty, Laučík, 2005). Systém ACCA je zavedený v 170 krajinách sveta, má viac ako 500 000 členov a študentov a považuje sa za prestížnu kvalifikáciu. Absolventi vzdelávacieho programu majú oprávnenie viesť účtovníctvo pre spoločnosti dodávateľským spôsobom alebo v pracovnoprávnom vzťahu. V súčasnosti sa v Slovenskej komore certifikovaných účtovníkov na princípe dobrovoľnosti združujú certifikovaní účtovníci. Ich praktické pôsobenie regulujú etické pravidlá formulované v Etickom kódexe účtovných odborníkov podľa odporúčaní IFAC a podľa zvyklostí iných obdobných organizácií v zahraničí. Systém certifikácie a vzdelávania účtovníkov je jednoznačne jedným z dôležitých krokov, ktoré približujú účtovníkov v Slovenskej republike obvyklému štandardu v krajinách EÚ a vytvárajú podmienky na ich uplatnenie na trhu práce v rámci EÚ.

Z objektívnych dôvodov rozhodujúcu úlohu pri interpretácii a preskúmaní verného a pravdivého obrazu o skutočnostiach, ktoré sú predmetom účtovníctva, majú audítori. Logicky majú teda i zodpovednosť za finálnu podobu obrazu, ktorý o sebe účtovná jednotka prostredníctvom zostavenej a zverejnenej účtovnej závierky šíri. Vonkajšia kontrola účtovníctva uskutočňovaná audítormi v podstatnej miere prispieva ku skvalitneniu celého systému účtovníctva vrátane vnútorného kontrolného systému účtovníctva, nakoľko sa vyžaduje, aby externý audítor preveril systém vnútorných kontrol auditovaného podniku a odhadol riziko významných nesprávností v účtovnej závierke, spôsobených či už chybami alebo podvodmi. V procese posudzovania týchto rizík sa audítor musí zamýšľať nad vnútornými kontrolami, relevantnými pre prípravu a vernú prezentáciu účtovnej závierky podniku, s cieľom naplánovať audítorské postupy zodpovedajúce danému prostrediu. Externý audítor, podobne ako interný audítor je vnímaný aj ako preventívny faktor. Externý audit je zameraný najmä na overovanie účtovnej závierky ako výsledného produktu spracovania účtovných informácií a overovanie súladu účtovnej závierky s výročnou správou. Interný audit hodnotí vnútorné kontrolné systémy a príslušným orgánom účtovnej jednotky a vrcholovému vedeniu poskytuje informácie, analýzy a odporúčania k lepšiemu plneniu ich úloh. Povinnosť overovania účtovnej závierky audítormi je pre vybraný okruh účtovných jednotiek explicitne ustanovená v zákone o účtovníctve, resp. v inom osobitnom predpise. Audítor oznamuje výboru pre audit hlavné závery vyplývajúce z výkonu auditu, najmä o významných nedostatkoch vo vnútornej kontrole účtovnej jednotky vo vzťahu k procesu zostavovania účtovnej závierky. Výsledkom auditu je názor nezávislého audítora, že účtovná závierka a výročná správa účtovnej jednotky neobsahujú významné nesprávnosti a chyby. Je to zásadná odlišnosť od účtovníka, ktorý je spravidla v zamestnaneckom pomere v účtovnej jednotke, a teda je závislý jej vlastníkov. Účtovník je obmedzený svojou závislosťou od vlastníka i od manažmentu, kým audítor je vo svojom rozhodovaní sa pri výbere etických postojov nezávislý. Názor audítora je preto pre verejnosť zárukou, že sa možno na informácie z účtovnej závierky spoľahnúť. Audítor vyjadruje svoj názor vo verejnom záujme a kvalita auditu je zárukou bezpečnosti v obchodných vzťahoch i finančných transakciách. Aj preto sú na audítorov v porovnaní s účtovníkmi už pri vstupe do

profesie kladené vysoké kvalifikačné predpoklady a nadväznú celoživotnú vzdelávanie, samozrejme v spojitosti s uplatňovaním základných etických princípov zakotvených v Etickom kódexe audítora SKAU v súlade s Etickým kódexom IFAC, ako sú bezúhonnosť, objektivita, odborná spôsobilosť a náležitá starostlivosť, dôveryhodnosť informácií a profesionálne správanie sa audítora.

4 Záver

Zásada verného a pravdivého obrazu je prevzatá z odlišného kultúrneho prostredia a má silný etický podtext. Deklarovanie zásady verného a pravdivého obrazu v zákone o účtovníctve je výsledkom aproximácie právnych noriem Slovenskej republiky s právom Európskej únie a predstavuje pre slovenskú účtovnú legislatívu, ktorá je historicky veľmi silne ovplyvňovaná daňovými predpismi, výrazný odklon od tohto vplyvu a trend viesť účtovníctvo v súlade so zásadou verného a pravdivého obrazu, ktorej podstata sa nám dlhodobo javí ako cudzia, nakoľko jej súčasná interpretácia je výsledkom zložitého historického vývoja, ktorého sme neboli priamymi účastníkmi.

Určenie toho, čo je „verné a pravdivé“ bude vždy závislé od úplného pochopenia celého komplexu skutočností v podnikaní. Účinnou prevenciou pred skresľovaním či podvodmi s výsledkami činnosti podnikov, ktoré sa dejú od nepamäti a určite k nim bude dochádzať i v budúcnosti, je vytvorenie právneho a podnikateľského prostredia s vysokou úrovňou všeobecnej etiky a morálky, ktoré podvodným praktikám s využitím efektívnych nástrojov zabráni, a tiež podvodné praktiky bez zhovievavosti odsúdi. Profesionálna etika v rôznych povolaniach je neoddeliteľnou súčasťou etiky všeobecnej, preto od všeobecnej úrovne etiky je odvodená úroveň etiky v profesii.

Ak si navyše uvedomíme, že používatelia informácií z účtovnej závierky požadujú, aby účtovné závierky poskytovali užitočné a verne prezentujúce informácie, je zrejmé, že je nevyhnutné stanoviť pre všetkých zamestnancov účtovnej jednotky oprávnených nariaďovať, schvaľovať a preskúmať hospodárske operácie vrátane najvyššieho vedenia a osôb zodpovedných za spracovanie účtovných informácií na všetkých jeho úrovniach opatrenia v oblasti profesionálnej etiky a bezúhonnosti, napr. v podobe najrôznejších kódexov, či organizovania školení na používanie týchto zásad v praxi. Len samotná, akokoľvek kvalitná legislatíva stanovujúca požiadavky na dosiahnutie a preskúmanie verného a pravdivého obrazu o skutočnostiach, ktoré sú predmetom účtovníctva bez skúseností, odborných schopností, profesionálneho úsudku, nezávislosti, no najmä etického správania sa účtovných profesionálov, manažérov i audítorov, verný a pravdivý obraz zabezpečiť nedokáže.

Zdroje

- Blahušiaková, M. (2022). Automatizácia a digitalizácia účtovníctva v Slovenskej republike – komparatívna analýza. *Ekonomika a informatika – vedecký časopis FHI EU v Bratislave a SSHI*, 22 (1), 5-16.
- Drábková, Z. (2011) Metody kreativního účetnictví v podmínkách českých účetních předpisu. *INPROFORUM 2011: Global Economic Crisis Regional Impacts*. November 10, 2011 – November 11, 2011, 97-102, České Budějovice.
- Drábková, Z. (2017). *Kreativní účetnictví a účetní podvody. Řízení rizika účetních chyb a podvodu*. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer.
- Etický kódex audítora SKAU.(2019). [Eticky-kodex-auditora-final-uprava.pdf \(skau.sk\)](#)
- Etický kódex SKCU. (2014). [Eticky_kodex_SKCu.pdf](#)
- Farkaš, R. (2020). *Účtovná závierka obchodných spoločností*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o.
- Hvožďarová, J. (2007) Etika ako aktuálny aspekt činnosti účtovníka a audítora. In *AIESA - budovanie spoločnosti založenej na vedomostiach: 11. medzinárodná vedecká konferencia*. Bratislava: Fakulta hospodárskej informatiky EU.
- Kovanicová, D. (2005). Finanční účetnictví. Světový koncept. IFRS/IAS. 5. aktualizované vydanie. Praha: Polygon.
- PRICEWATERHOUSECOOPERS (2016). *Globálny prieskum hospodárskej kriminality 2016* [globalny-prieskum-hospodarskej-kriminality-slovensko-2016.pdf \(pwc.com\)](#)
- Soukupová, B., Šlosárová, A., & Baštinová, A. (2004). *Účtovníctvo*. 2. prepracované vydanie. Bratislava: Edícia ekonómia.
- Škultéty, J., & Laučík, Z. (2005). Certifikácia účtovníkov v Slovenskej republike – nový fenomén pri príprave profesionálnych účtovníkov. *Účtovníctvo, audítorstvo, daňovníctvo*, 05(3), 103-106.
- Tumpach, M. (2008). *Kreatívne účtovníctvo a riziko jeho zneužitia v hospodárskej praxi: habilitačná prednáška*. Bratislava.
- Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.